

UDK: 811.92:811.111(37.013.2)

Dilobar OCHILOVA,
Samarqand davlat chet tillari instituti talabasi
E-mail: utaev.s@list.ru

Qarshi DU professori, f.f.d. G.Tojiyeva taqrizi asosida

CLASSIFICATION OF INTERNATIONAL ENGLISH LANGUAGE CERTIFICATES AND METHODS OF PASSING EXAMS TO OBTAIN THEM

Annotation

This article classifies international exams in English, provides an overview of the main types of tasks. Another feature of this work is the types of the most popular certificates for assessing English language proficiency such as IELTS, CEFR, TOEFL, SAT, GMAT, FCE, TOEFL. International English language certificates Academic IELTS are obtained for the purpose of traveling to study, the general IELTS certificate is intended for those who are aimed at working abroad and for the purpose of migration to English-speaking countries. Provided detailed description of standard tasks for international testing in English.

Key words: Cefr, Fce, Gmat, IELTS.

КЛАССИФИКАЦИЯ МЕЖДУНАРОДНЫХ СЕРТИФИКАТОВ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА И МЕТОДЫ СДАЧИ ЭКЗАМЕНОВ ДЛЯ ИХ ПОЛУЧЕНИЯ

Аннотация

В данной статье проводится классификация международных экзаменов по английскому языку, приводится обзор основных типов заданий. Еще одной особенностью данной работы является приводятся виды самых популярных сертификатов оценки знания английского языка таких как, IELTS, CEFR, TOEFL, SAT, GMAT, FCE, TOEFL. Международные сертификаты английского языка Academic IELTS получается в целях поездки на учебу, сертификат general IELTS предназначен для тех кто целенаправлен на работу за границей и в целях миграции на англоязычные страны. Приводится подробное описание типовых заданий международного тестирования по английскому языку.

Ключевые слова: CEFR, FCE, GMAT, IELTS, SAT.

XALQARO INGLIZ TILI SERTIFIKATLARI TASNIFI VA ULARNI OLISH UCHUN IMTIHONLARNI TOPSHIRISH METODLARI

Аннотация

Mazkur maqolada xorijiy tillarni bilish darajasini baholovchi xalqaro sertifikatlar toifalari to'g'risida ma'lumotlar keltirilgan. Ingliz tilini bilish darajasini baholashda eng ko'p ommalashgan sertifikat turlaridan IELTS, CEFR, TOEFL, SAT, GMAT, FCE, TOEFL sertifikatlari hisoblanadi. IELTSning ikki xil turi mavjud: Academic IELTS va General IELTS. Academic IELTS ta'lim olishni maqsad qilganlar uchun, general IELTS esa chet elga imigratsiya qilish va ishlash istagida bo'lganlar tomonidan topshiriladi va IELTSning har ikkala turi ham sertifikat egalarini ko'plab imkoniyatlar bilan ta'minlaydi. Maqolada halqaro til sertifikatlarini olish uchun topshirilishi lozim bo'lgan imtihonlar va til sertifikatlari bo'yicha ma'lumotlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: IELTS, CEFR, FCE, GMAT, IELTS, SAT.

Kirish. Bugungi kunda xorijiy tillarni o'rganishga bo'lgan talab dunyo miqyosida oshib bormoqda. Xorijiy tillarni bilish dunyo bo'ylab sayohat qilish, dunyo xalqlarining madaniyati, tarixi, qadryatlarini o'rganishda zarur vosita hisoblanadi.

Globalashuv davrida halqaro til imtihonlariga bo'lgan qiziqish kun sayin ortib bormoqda. Xorijiy til imtihonlari til bilish darajasini aniqlashga yordam beradi, bu imtihonlar tanlov me'zoni hisoblanadi. Majburiy testlarga ingliz tilini bilish darajasini aniqlashni baholash halqaro tizimi kiradi.

Biroq bu tillarni o'zlashtirish til o'rganuvchilardan chuqur aqliy mehnat qilish va til o'rganish usullari va texnikalarini o'zlashtirib olishni talab etadi. Ingliz tili so'zlashuv amaliyotida eng asosiy xalqaro til hisoblanadi. Ingliz tilini bilishga kun sayin ehtiyoj ortib bormoqda.

O'zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining 2021 yil 19 maydagi 312-son «Xorijiy tillarni o'rganishni ommalashtirishni samarali tashkil etish chora-tadbirlari to'g'risida»gi qaroriga muvofiq xorijiy tillarni bilish darajasini baholash tartibi va til sertifikatlari ro'yxati tasdiqlangan. Mazkur qaror asosida, xususan, ingliz tilini bilish darajasini belgilovchi halqaro til sertifikatlari ro'yxati tasdiqlangan.

Mavzuga oid adabiyotlarning tahlili. Halqaro til sertifikati imtihonlari odatda to'rt bosqichdan iborat bo'ladi: audiolashgan (Listening), o'qish (Reading), yozish (Writing), va so'zlashuv (Speaking). Bunday bo'limlarga ajratish bejizga emas, bu bo'limlar til sertifikati olishda talabgoring kommunikativ ko'nikmalarini ko'rsatadi [1-3].

Bu baholash tizimlariga halqaro TOEFL, IELTS, FCE, CAE, CPE va boshqa til bilishni baholash imtihonlari sertifikatlari kiradi [4,5].

Genisher E.Z.,ga ko'ra «Eshitishni o'rganish samaradorligini oshirish ingliz tilini o'rganish natijasiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi» [2].

Xorijiy tilni o'rganish, alohida dolzarblikni kasb etadi. Ayniqsa CEFR xalqaro til o'rganish yevropa tizimi ta'lim kontekstida dolzarb hisoblanadi. Bu tizim yevropa kengashi tomonidan 2001 yilda taqdim etilgan [6]. Bu tizim bir qator tadqiqotchilar Djon Trim (John Trim) va Yan van Yek (Jan van Ek), kabilarning qariyb yarim asrlik mehnatlari natijasida taqdim etilgan [Luchin]. Bu tadqiqotchilar 1970 yillarda birinchi ingliz tilini o'rganishning tizimli topshiriqlar seriyasi «Threshold» ni joriy qilgan [6].

Ingliz tili o'rganuvchilar orasida ingliz tili bo'yicha halqaro imtihonlar juda ommalashib ketdi. Ba'zilar bu imtihonlarni xorijda ishlash va o'qish uchun topshiradilar, ayrimlar uchun esa bu imtihonlar ingliz tilini o'rganishga qiziqish uyg'otsa, uchinchi toifa o'rganuvchilar halqaro til sertifikatini olish uchun topshiradilar. Ingliz tilini bilish darajasini baholashda halqaro imtihonlar orasida amerikaning TOEFL va britaniyaning IELTS imtihonlar ommabop hisoblanadi. Bundan tashqari Kembridj, General English: FCA, CAE, KET, PET, CPE; Professional English: BEC, BULATS, ILEC, ICPE; Academic English: IELTS halqaro imtihonlari ham bor [7-9].

Halqaro imtihonlar orasida IELTS nafaqat yurtimiz, balki butun dunyoda ingliz tili bo'yicha eng ommalashgan va ishonchli xalqaro baholash tizimi sanaladi. Bugun mamlakatimizdagi aksariyat o'quv markazlarida malakali va ushbu yo'nalishga ixtisoslashgan sara muallimlar yoshlarni ushbu xalqaro test bo'yicha bilimlarini mustahkamlashga yaqindan ko'maklashmoqda [10]. Mazkur imtihon 4 bosqichda - listening (tinglab tushunish), reading (o'qish), writing (yozish), speaking (gapirish, suhbat ko'rinishida) o'tkaziladi. Agar o'quvchining bilimi yuqori bo'lsa, bu sinovlarning har biridan eng yuqori - 9 ball olishi mumkin [10].

Tadqiqot metodologiyasi. Til sertifikatini talabgorining maqsadiga asosan ingliz tili bo'yicha halqaro til sertifikatlari imtihon testlarini uchta asosiy guruhga ajratish mumkin [1,4,7]:

1. Chet el oliygoxlar va maktablariga kirish uchun halqaro ingliz tili imtihonlari;

2. Chet elga ishgah borish uchun halqaro ingliz tili imtihonlari;

3. O'qituvchilar malakasini oshirish uchun halqaro ingliz tili imtihonlari [5]

Ingliz tilini bilish darajasini baholashda bir qator til sertifikatlari mavjud, ya'ni, IELTS, CEFR, TOEFL, SAT, GMAT, FCE, TOEIC va boshqalar. **International English language testing system (IELTS)** - ingliz tilini bilish darajasini aniqlashdagi ushbu sertifikatning tashkilotchisi **British council (BC)** va **IDP** hisoblanadi. Imtihonga topshirish istagida bo'lganlar ikki xil usulda: **CBT**- Computer based (kompyuterda) va **PBT**- Paper-based (qog'oz) variantida, topshirishlari mumkin. IELTSning ikki xil turi mavjud: **Academic Ielts** va **General Ielts**. Academic Ielts ta'lim olishni maqsad qilganlar uchun, general Ielts esa chet elga immigratsiya qilish va ishlash istagida bo'lganlar tomonidan topshiriladi va ieltsning har ikkala turi ham sertifikat egalarini ko'plab imkoniyatlar bilan ta'minlaydi. Imtihonda bilimni baholash 0 baldan 9 balgacha amalga oshiriladi. Bunda eng past natija 0, eng yuqori natija esa 9. Ielts to'rt bo'limdan tashkil topgan, bular:

1. O'qib tushunish (reading), bu bo'limda har xil mavzudagi matnlar beriladi va ushbu matnlardan kelib chiqqan holda har xil turdagi savollar taqdim etiladi, imtihon topshiruvchi matn va savollarni diqqat va tezlikda o'qib, savollarga to'g'ri javob berishi kerak bo'ladi. Chunki bu bo'lim uchun ajratilgan umumiy vaqt 1 soatni tashkil etadi.

2. Eshitib tushinish (listening), bunda esa eshituvchiga har xil turdagi audiolar eshittirilish bilan birga qog'ozda shu audioga oid savollar beriladi va imtihon qatnashchilaridan talab etiladigan narsa bu diqqatlarini jamlab audiodagi gapiruvchilarning gaplarini diqqat va e'tibor bilan eshitib qog'ozdagi topshiriqlarga to'g'ri javob berishdir. Bu bo'limda ularga e'tiborli va diqqatli bo'lishlari kerakligini maslahat berilayotganligining sababi shundaki, agar ular diqqat bilan audioni tinglamasa yoki muhim detallarga aniq e'tibor bermasa savolning javobini topishda qiyinchiliklarga duch kelishlari mumkin.

3. Gapirish (speaking), quyidagi bosqich: og'zaki yoki kompyuterda. Og'zaki suhbatda imtihon oluvchi vakillar bilan yuzma - yuz suhbat orqali, kompyuterda esa ZOOM ilovasidan foydalangan holda vedyo suhbat orqali amalga oshiriladi va u uch bosqichdagi savollarni o'z ichiga oladi. Misol uchun birinchi qismda o'zingizni tanishtirish, qiziqishlaringiz, kasbingiz yoki nimalarni yoqtirmasligingiz va shunga o'xshash qisqa javob talab qilinadigan savollar, ikkinchi qismda esa imtihon qatnashchilariga biror mavzuga oid savol taqdim qilinadi va tayyorlanishlari uchun bir daqiqa vaqt beriladi, ushbu daqiqadan so'ng ular ikki daqiqa davomida berilgan mavzuga o'zlarining javoblarini berishlari, va oxirgi qismda ikkinchi bo'limga yaqinroq bo'lgan bir nechta savollar beriladi va imtihon topshiruvchilar ushbu mavzuga nisbatan o'zlarining tanqidiy, chuqur va aqlli o'ylangan fikrlarini berib yondashishlari talab qilinadi. Bu bosqichda kerak bo'ladigan muhim omillar so'zlarni haqiqiy inglizlar singari to'g'ri, tushunarli, intonatsiya bilan talaffus qilish, ularga taqdim qilingan savollardan chetga chiqmagan holda yondashishdir. Suhbat o'n yoki o'n besh daqiqa davomida amalga oshiriladi.

4. Yozish (writing) bunda esa ikki bosqichdagi: harakatlanuvchi grafalar, chartlar, foizlar, xarita va jarayonlardan tashkil topgan topshiriq va insho taqdim etiladi va bu ikkita topshiriq uchun ularga berilgan vaqt bir soatdan iborat. Ushbu berilgan vaqt davomida har ikkala topshiriqqa oid fikr va mulohazalarini yozma shaklda bayon qilishlari kerak bo'ladi. Birinchi topshiriqda grafalar yoki ma'lum bir jarayonlarning rasmi, statistikasi yozilgan topshiriqqa taaluqli 150 va undan ortiq so'zlar orqali yozilgan matn yozish. Buni aniq tushuntirish uchun quyidagi misolni ko'rib o'tamiz:

Tahlil va natijalar. The diagrams represent the information about usage of tablet and headphones among young people between 2018 and 2022. Summarize the information provided: select and report the main features and make comparisons. Keltirilgan axborot sharxini keltirib o'ting: asosiy omillarni tanlang va ko'rsating, ma'lumotlarni taqqoslang. Yuqorida bayon etilgan misol ingliz tili grammatikasini o'zlashtirishda yozish ko'nikmasini shakllantiriga yordam beradi (after/before doing something, from ... to doing sth, for doing sth)».

Ikkinchi topshiriqda 250 va undan ortiq so'zlardan tashkil topgan, ulardan so'ralgan savoldan chetga chiqmagan holda o'z fikrlaridan tashkil topgan insho yozishlari talab etiladi. Ushbu to'rtta bo'lim orqali imtihon topshiruvchilar o'zlarining darajalarini aniqlab oladilar. To'rtta bo'limdan har birining natijalari qo'shib chiqilib to'rtga bo'linadi va natijalar shu orqali o'n to'rt kundan so'ng, agar kompyuter orqali imtihon topshirgan bo'lsa uch kundan so'ng e'lon qilinadi. Sertifikatning amal qilish muddati ikki yilni o'z ichiga oladi. Ikki yildan so'ng ularning sertifikatlari taqdim etiladigan talablar uchun yaroqsiz hisoblanadi.

Common European Framework of Reference (CEFR) - ushbu imtihon 1989 - 1996 - yillarda Yevropa Kengashi tomonidan "Language learning of citizenship" loyihasi doirasida ishlab chiqilgan. Ushbu sertifikatga AQSH, Osiyo, Yevropa, Avstraliyada o'qish istagida bo'lgan talabgorlar topshiradilar. Bunda imtihon topshiruvchilar A1 darajadan C2 darajagacha baholanadi. Eng past natija A1, eng yuqori daraja esa C2 hisoblanadi. Cefr quyidagi bo'limlardan iborat: **O'qib tushinish (reading)**, **Eshitib tushinish (listening)**, **Leksik va Grammatik kompetensiyalar (grammar)**, **Yozish (writing)**, **Gapirish (speaking)**.

Baholanish tartibiga qaraydigan bo'lsak har bir bo'limdan to'planishi kerak bo'lgan maksimal ball 30 balni tashkil qiladi. Jami ball esa 150 ball hisoblanadi. Agar testdan maksimal 60 % yoki undan yuqori foiz to'plansa testdan muvaffaqiyatli o'tiladi.

Test of English as a Foreign Language (TOEFL) – ushbu sertifikatda ham IELTS kabi ikki xil topshirish variantlari bor, ya'ni PBT , CBT va IELTSdan mustasno IBT- internet- based test (internet). Bugungi kunda imtihon deyarli dunyoning barcha davlatlarida internetda onlayn usulda o'tkazilmoqda. BU sertifikatni olishni maqsad qilganlar ya'ni o'zining ona tilisi ingliz tili bo'lmagan talabgorlar uchun ingliz til AQSH variantini egallaganlik darajasini baholash maqsadida o'tkaziladi. Hozirgi kunda quyidagi imtihon dunyoning 150 dan ortiq davlatlarida, bir yilda 50 marta o'tkaziladi.

Baholanish 120 ballik tizim orqali va to'rtta qism; **o'qish, yozish, eshitish, gapirish** ko'nikmalariga ko'ra har biridan to'planilishi kerak bo'lgan maksimal ball 30 ballga ko'ra baholanadi. Imtihon davomiyligi 4 soat 30 daqiqani tashkil qiladi. Sertifikatning amal qilish muddati esa ikki yil. TOEFL ning quyidagi bir necha turlari bor, bular :

1. TOEFL Primary - Ingliz tili bo'yicha asosiy ko'nikmalar shakllanganligini aniqlash maqsadida 8 yoshdan kattalar uchun o'tkaziladi;

2. TOEFL Junior – 11 yoshdan kattalar uchun ingliz tilini egallaganlik darajasining kengligini tekshirishda;

3. TOEFL ITP – talabgorlar bilimini universitet darajasida takomillashganligini aniqlashda;

4. TOEFL IBT – universitetga qabul qilinish uchun bilim, ko'nikma va malaka darajasini 4 bosqichda tekshirishda. Agar talabgor universitetga hujjat topshirayotgan bo'lsa, undan TOEFL IBT – (B1, B2, C1) natijasi talab etiladi.

Scholastic Assessment Test (SAT) - Bu CollageBoard.org tashkiloti tomonidan tashkil qilingan imtihon bakalvriyat bosqichini xorijda davom ettirmoqchi bo'lgan abituriyentlardan talab etiladi.

SAT dunyoning ko'plab yetakchi va rivojlangan davlatlari tomonidan tan olingan va talabalar uchun to'liq grantlarni taqdim qiluvchi sertifikat hisoblanadi.

SAT imtihonida talabalar, ikkita fan matematika va ingliz tilidan, har yilda 170 dan ortiq xorijiy davlatlardan 3 milliondan ortiq maktab bitiruvchilarining natijalariga ko'ra qabul qilinadilar. Imtihon matematika fani uchun berilgan vaqt davomida 22 ta savoldan tashkil topgan 2 ta 35 daqiqalik

testga javob berish, ingliz tili fanidan esa 22 ta savoldan tashkil topgan 2 ta 35 daqiqali testga javob berishlar orqali amalga oshiriladi.

SAT sertifikatini qo'lga kiritgan talabalar juda ko'p imkoniyatlarga ega bo'ladi. Masalan, agar o'quvchi maktabda o'qish davomida past natija o'zlashtirgan bo'lsa va o'tish bali **GPA** (Grade Point Average) talablariga mos kelmasa, **SAT** sertifikatidan to'plagan yuqori natijalari orqali ballar foizini ko'tarib olishlari mumkin bo'ladi. Bundan tashqari **SAT** sertifikatlari talab qiladigan nufuzli chet el universitetlarda o'qish imkoniyati, grantlarni qo'lga kiritish, va shu kabi yutuqlarni qo'lga kiritish afzallidir.

GMAT (Graduate Management Admission Test), **FCE** (Cambridge Assessment English), **TOEFL** (Test of English for Communication) ham o'z egalarini ko'plab yuqori imkoniyatlar bilan ta'minlaydi.

Xulosa va takliflar. Xalqaro darajadagi sertifikatlardan yuqori natijalar olish uchun ko'proq inlizcha maqolalar o'qish, audiolar tinglash, insholarni tahlil qilish, ingliz tilida gapiruvchi (native speakers) larning gapirish usullariga taqlid qilib ko'rish, so'z boyligini oshirish uchun inglizcha kitoblar o'qish va shu kabi usullar va texnikalar samarali hisoblanadi. Ingliz tilini bilish darajasini baholash sertifikati imtihonlari til o'rganuvchilar bilish darajasini baholash va ko'nikmasini oshirishga yordam beradi.

To'rt moduldan iborat bo'lgan testlar til o'rganuvchilarni muloqatchanligini oshirishga va akademik mavzularda fikr almashishini ta'minlashga xizmat qiladi.

Eshitish moduli bildirilgan fikrning moxiyatini tushunishga va tushinish ko'nikmasini va uning detallariga ahamiyat qaratishni o'rganishga yordam beradi.

“O'qish” topshirig'i – matnlar bilan ishlash ko'nikmasini oshirishga xizmat qiladi. Ingliz tili halqaro sertifikatini olish imtihoni uchinchi moduli til o'rganuvchining lug'at zahirasini boyitishga yordam beradi.

To'rtinchi bosqich topshiriq til o'rganuvchining monologik so'zlashishni rivojlantirish va savollarga mantiqiy javoblarni keltirish imkonini beradi. Ingliz tili halqaro sertifikatlarini olish topshiriqlarining yuqorida qayd etilgan ketma-ketlikda amalga oshirilishi talabgorlarga til o'rganish ko'nikmasini shakllantirish imkonini beradi.

ADABIYOTLAR

1. Ashmarina I.L., Abdullaeva Z.R. Elements of grammatical variability for successful passing of the written part Academic IELTS (Writing Task 1) // Bulletin of Cherepovets State University. 5 (80), 2017. C. 62–69.
2. Генишер Э.З. Обучение аудированию // Вестник Оренбургского государственного университета. №1, 2001. С. 57–60.
3. Diego Sirico. Using literature for Language Learning, Students' and Teachers' views Cambride Scholars Publishing, - 2021. 348 b.
4. Isupova M.M. Preparation for the IELTS exam (reading module) // Scientific and information magazine army and society. 4 (36), 2013, pp. 81–87.
5. Лучинина Е.Н., Снявский А.А. Интеграция языкового образования в вузе в общеевропейское образовательное пространство: проблемы и векторы решения Национальный исследовательский университет «Высшая школа экономики», - Москва: Вестник ТвГУ. Серия "Педагогика и психология". 2011.
6. Soboleva N.P., Yuzmukhametova L.N. use of international standardised test materials of english language proficiency in humanities students' training - Kazan: Linguistic Journal, 2020, volume 3, № 1 p. 136-144.
7. Simon van Rysewyk. Simon's Ielts Writing Schuster, - London, Simon & Schuster – 2022. 450 p.
8. Хуснулина Р.Р. Международный аттестационный экзамен на знание английского языка Toefl ibt. Подготовка к нему в книту и условия его сдачи - Казан КНИТУ, 2014.-83 с.
9. Турсинова З. Инглиз тили бўйича халқаро сертификатлар ёшларга қандай имтиёзлар беради?, <https://yuz.uz/news/>